

Preporuke za škole u kontekstu COVID-19 za školsku 2020/2021. godinu

Uvod

U suzbijanju širenja COVID-19 zatvaranje škola bila je jedna od najčešće primjenjenih intervencija. Do sredine aprila, 192 zemalje u svijetu zatvorile su škole, utječući na preko 90% učenika u svijetu (1). U studiji Augera i suradnika, zatvaranje škola je bilo povezano sa relativnom promjenom u incidenci/sedmica za -62% (95% CI, -71% do -49%) (2).

Zatvaranje škola diljem svijeta kao odgovor na pandemiju uzrokovanu virusom COVID-19 predstavlja nezabilježen rizik po obrazovanje, zaštitu i blagostanje djece. Prekid nastave može imati ozbiljne posljedice po sposobnost djece da uče. Što duže društveno marginalizovana djeca odsustvuju iz škola, to su veće šanse da se neće vratiti u njih. Duži period obustave rada škola utiče i na pružanje drugih osnovnih usluga, kao što su imunizacija, posluživanje užina, zaštita mentalnog zdravlja i psihosocijalna podrška a nedostatak interakcije s vršnjacima i narušavanje rutine mogu izazvati i stres i anksioznost (3).

Negativni efekti zatvaranja po sigurnost, blagostanje i učenje djece su dobro dokumentirani. Prekid pružanja usluga školovanja ima i ozbiljne dugoročne posljedice po ekonomije i društva, kao što su produblјivanje nejednakosti, pogoršanje opšteg zdravstvenog stanja i slabljenje društvene kohezije (3).

Ipak, ponovno otvaranje škola se mora izvesti na siguran način i biti u skladu s općim javnozdravstvenim odgovorom zemlje na COVID-19, uz poduzimanje svih razumnih mjera zaštite učenika, studenata, nastavnika, drugog osoblja, te članova njihovih obitelji. Pri tome obavezno treba voditi računa i o epidemiološkim i drugim kontekstualnim faktorima. U Federaciji Bosne i Hercegovine, zaključno sa 14.8.2020., u osam kantona je zabilježena 7-dnevna incidenca/100.000 COVID-19 preko 30.

Kada, gdje i koje škole ponovo otvoriti i na koji način

Odluke o ponovnom otvaranju škola iziskuje širu diskusiju svih zainteresiranih strana, radi sagladevanja svih aspekata vezanih za siguran nastavak obrazovnog procesa. Nadležna ministarstva obrazovanja moraju izvršiti procjenu na koji način se u svakom pojedinačnom kontekstu i modelu može doprinjeti učenju i blagostanju, te i zaštiti od faktora rizika koje sa sobom nosi ponovno otvaranje škola, imajući u vidu da rizici širenja COVID-19 koji se vezuju uz pohađanje nastave nisu u potpunosti utvrđeni.

Naučna istraživanja pokazuju različite rezultate kada je u pitanje COVID-19 zaraza kod djece. Posebno kada je u pitanju prenošenje COVID-19 među djecom, i sa djece na odrasle. Macartney i kolege su u studiji sprovedenoj u Australiji našli da je u školama gdje se desilo da zaraženi

učenici prisustvuju nastavi sekundarni “attack rate” (AR) u većini slučajeva iznosio od 0 do 1,2%, dok je samo u jednoj školi bio visok (35,1%) (4). Heavey i autori u studiji sprovedenoj u Irskoj nisu našli nijedan slučaj sekundarnog prenosa COVID-19 u školama među 1025 kontakata (5). Jedini slučaj prijenosa zabilježen u studiji je bio između odraslih osoba u radnoj atmosferi, ali izvan škole. Ali, obje ove studije rađene na manjem uzorku i u ranoj fazi pandemije.

U suprotnosti sa ovim studijama su dvije povezane studije sprovedene u Francuskoj, gdje su autori našli visok IAR među učenicima i osobljem u srednjim školama (38% i 59%), a znatno niži među roditeljima, braćama i sestrama (11% i 10%) (6), i još niži IAR u osnovnim školama među učenicima, osobljem ili ukućanima (10%) (7). U osnovnim školama također nisu našli ubjedljive dokaze za sekundarni prijenos zaraze (7). Istraživanje iz Južne Koreje pokazalo je da je visok prijenos unutar kućanstva bio ukoliko je indeks slučaj bio u dobi između 10 i 19 godina (19%) (8), u odnosu na mlađi uzrast (5%).

Početak nastave tokom pandemije COVID-19 moguće je sprovesti na više načina.

Otvaranje škola u punom kapacitetu nosi najveći rizik od prenosa COVID-19 i nastajanja žarišta, te širokog prijenosa u zajednici. Ovaj rizik bi se mogao smanjiti provođenjem higijenskih i epidemioloških mjera, međutim zbog ograničenih kapaciteta, kao i problema u kontroli ponašanja djece i adolescenata to bi bilo teško.

Istraživanje žarišta COVID-19 u srednjoj školi u Izraelu, nastalog nakon otvaranja škola u nestabilnoj epidemiološkoj situaciji, ukazuje na opasnost ovakvog pristupa, posebno kako rezultati istraživanja pokazuju, prisutnost velikog broja đaka u razredu (35-38), kao i nedovoljan prostor po đaku (1,2-1,3 m²). To je za posljedicu imalo nemogućnost održavanja fizičke distance, koja je neophodna za kontrolu COVID-19 (9).

Potpuni prelazak na alternativne vidove nastave, putem medija i online, u trenutnom epidemiološkom kontekstu uzrokovanom pandemijom COVID-19 nosi najmanji rizik, međutim zbog gore navedenih razloga ovo ne može biti jedino prihvatljivo rješenje, a za neke uzraste je i potpuno nesprovodivo.

Kombinacija ovih dvaju pristupa izgleda kao najoptimalnija varijanta. Otvaranje škola za određene uzraste, uz manji broj đaka u grupi, ograničenu interakciju đaka i osoblja, te strogo pridržavanje higijensko-epidemioloških mjera. Uz ovo će također biti potreban pojačan epidemiološki nadzor u zajednici, što podrazumjeva adekvatan odgovor zdravstvenog sistema, dostupnost testiranja i praćenje kontakata.

Prema dostupnim podacima smatramo da je najbolje preporučiti otvaranje škola za đake do četvrtog razreda, uz pridržavanje preporučenih općih i specifičnih mjera za sprječavanje širenja COVID-19. Izuzetno, moguće je otvaranje škola i za đake od petog do devetog razreda, ukoliko se radi o školama s manjim brojem učenika, a uz procjenu škole i nadležnih tijela kantona. Za srednjoškolce preporučuje se održavanje nastave što više na daljinu, u školama izvoditi samo

praktičnu nastavu u manjim grupama (škole koje imaju praksu) i uz pridržavanje svih higijensko-epidemioloških mjera. Također, moguće je razmotriti održavanje nastave u učionici samo sa učenike prvih ili završnih razreda srednje škole.

Preporuke za sigurno održavanje nastave u kontekstu COVID-19

Edukacija i organizacija

Educirati osoblje, roditelje i učenike o COVID-19, uključujući simptome, komplikacije, kako se prenosi i kako spriječiti prijenos. Budite informirani o COVID-19 putem uglednih izvora kao što su zdravstvene ustanove, Svjetska zdravstvena organizacija (SZO), UNICEF. Budite svjesni lažnih informacija/mitova koji mogu kružiti usmenim putem ili online.

Educirati svo osoblje i učenike, kao i u što većoj mjeri roditelje o mjerama za sprječavanje širenja COVID-19, kao i o važnosti istih.

Ažurirati ili razviti planove za vanredne situacije u školi. Ovi planovi moraju uključivati odgovorne osobe, aktivnosti koje se trebaju poduzeti u slučaju da neko od đaka, osoblja ili njihovih ukućana bude bolestan, sa sumnjom na COVID-19; kao i određenu prostoriju ili područje za izolaciju oboljelog. Plan treba uključivati kontakt s lokalnom nadležnom zdravstvenom ustanovom, kojima se osoblje škole treba obratiti u gore navedenom slučaju, kao i sa roditeljima.

Bez obzira na koji način počne nastava, planirati modele održavanja nastave za đake koji moraju biti u samoizolaciji, kao i za roditelje i đake koji spadaju u ugrožene skupine (kronične bolesti).

Planirati programe mentalne podrške i voditi računa o mentalnom zdravlju osoblja i đaka tokom pandemije.

Osnovni principi prevencije

Osnovni principi: nošenje maski za učenike (djeca uzrasta od 6 do 10 godina trebaju nositi masku izvan učionice, a ne moraju za vrijeme nastave; dok djeca starijih uzrasta trebaju nositi masku i za vrijeme nastave), nošenje maski za nastavno i drugo osoblje, održavanje adekvatne fizičke udaljenosti, održavanje higijene ruku. Preporučuju se platnene maske, koje treba redovito prati.

Učenici, nastavnici i ostalo osoblje trebaju ostati kući ako oni ili neko od njihovih ukućana ima simptome povezane sa COVID-19 (glavni simptomi su povišena tjelesna temperatura, kašalj, gubitak čula njuha/okusa, malaksalost; drugi simptomi: bolovi, glavobolja, konjuktivitis, proljev, osip na koži).

Đaci, nastavnici i ostalo osoblje trebaju ostati kući ukoliko su pozitivni na COVID-19 ili su u izolaciji. Ostati kući i u ukoliko su nedavno bili u kontaktu sa osobom oboljelim od COVID-19.

Kroz edukaciju osoblja, đaka i roditelja preporučiti da se budno motri zdravstveno stanje, a posebno mogući znaci COVID-19, i da se pravovremeno kontaktiraju nastavno osoblje u školi i nadležne zdravstvene službe. Relevantne informacije mogu se naći na stranici Zavoda za javno zdravstvo FBiH (<http://www.zzjzfbih.ba>).

Škole moraju osigurati redovno pranje ruku vodom i sapunom, dezinfekciju ruku sredstvima na bazi alkohola (min 60%). Na mjestima za pranje/dezinfekciju ruku staviti slikovne upute ili osigurati prisustvo osoblja za nadzor.

Čistiti i dezinficirati školske zgrade, učionice i posebno sanitarne čvorove najmanje dva puta dnevno, posebno površine koje mnogi dodiruju (ograde, stolovi, sportska oprema, ručke na vratima i prozorima, igračke, pomagala za učenje i sl.). Za čišćenje koristiti standardna sredstva za čišćenje, za dezinfekciju prostorija preporučuju se preparati na bazi hlora. Sva ova sredstva koristiti prema uputstvu proizvođača.

Neophodno je osigurati adekvatno provjetravanje prostorija u školi. Kada god to vremenske prilike dozvoljavaju preporučuje se da određen broj prozora ili vrata u prostorijama u kojima se boravi budu otvoreni, u suprotnom otvoriti ih za vrijeme odmora i između smijena. Voditi računa o sigurnosnim i zdravstvenim rizicima.

Organiziranje obroka u školama se ne preporučuje. Đaci trebaju nositi vlastitu užinu, i jesti u razredu, umjesto u menzi ili drugim zajedničkim prostorijama.

Organizacija produženog boravka u osnovnim školama se ne preporučuje. Ukoliko je neophodno istu organizirati onda preporučujemo da to bude u stalnim grupama do 10 đaka, da svaka grupa boravi u odvojenoj prostoriji i da se onemogućiti miješanje između grupa

Ako postoji organiziran prijevoz za đake, vozači trebaju primjenjivati sve preporuke za javni prijevoz i educirati roditelje i đake o važnosti pridržavanja ovih mjera u prijevozu. Savjetovati roditelje i đake da izbjegavaju korištenje gradskog javnog prijevoza kada god je to moguće.

Škole moraju promovirati održavanje minimalne fizičke udaljenosti od 2 m.

Preporučene mjere za održavanje fizičke distance uključuju:

- Organizirati početak i završetak nastave svaki dan tako da u hodnicima i na ulazima/izlazima bude u isto vrijeme prisutan što manji broj đaka.
- Smanjiti broj đaka u grupi/razredu na što manji broj (10-15 đaka po odjeljenju/grupi) i onemogućiti nepotrebno miješanje između grupa/razreda. Udaljenost između mjesta za sjedenje mora biti najmanje 2 m.

- Ukinuti veliki odmor, a tokom malog odmora između časova đaci ne bi smjeli napuštati učionice.
- Skratiti časove na 30 minuta i ograničiti broj časova dnevno (do 5).
- Otkazivanje okupljanja, sportskih igara i drugih događaja koji stvaraju gužve.
- U sklopu tjelesnog odgoja preporučuje se izvođenje samo individualnih vježbi, te iste organizirati na otvorenom prostoru kada to dopuštaju vremenske prilike.

Izvori

1. UNESCO. COVID-19 impact on education.
2. Auger KA, Shah SS, Richardson T, et al. Association between statewide school closure and COVID-19 incidence and mortality in the US. JAMA. Published online July 29, 2020.
3. UNICEF. Okvir za ponovno otvaranje škola, UNICEF, april, 2020.
4. Macartney K, Quinn HE, Pillsbury AJ, et al. Transmission of SARS-CoV-2 in Australian educational settings: a prospective cohort study. Lancet Child Adolesc Health 2020; published online Aug 3. [https://doi.org/10.1016/S2352-4642\(20\)30251-0](https://doi.org/10.1016/S2352-4642(20)30251-0).
5. Heavey L, Casey G, Kelly C, Kelly D, McDarby G. No evidence of secondary transmission of COVID-19 from children attending school in Ireland, 2020. Euro Surveill 2020; 25: 2000903.
6. Fontanet A, Tondeur L, Madec Y, et al. Cluster of COVID-19 in northern France: A retrospective cohort study. medRxiv 2020; published online April 23. <https://doi.org/10.1101/2020.04.18.20071134>
7. Fontanet A, Grant R, Tondeur L, et al. SARS-CoV-2 infection in primary schools in northern France: a retrospective cohort study in an area of high transmission. medRxiv 2020; published online June 29. <https://doi.org/10.1101/2020.06.25.20140178>
8. Park YJ, Choe YJ, Park O, et al. Contact tracing during coronavirus disease outbreak, South Korea, 2020. Emerg Infect Dis 2020; published online July 16. <https://doi:10.3201/eid2610.201315>.
9. Stein-Zamir C, Abramson N, Shoob H, Libal E, Bitan M, Cardash T et al. A large COVID-19 outbreak in a high school 10 days after schools' reopening, Israel, May 2020. Eurosurveillance. 2020;25(29).
10. Key Messages and Actions for COVID-19 Prevention and Control in Schools, March 2020, UNICEF.
11. CDC. Considerations for Schools.